

Vliv podmínek bydlení na zamýšlenou migraci české populace za prací*

MARTIN LUX, PETR SUNEKA**

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha

The Effect of Housing Conditions on the Intended Labour Migration of the Czech Population

Abstract: The article focuses on the results of analyses of sociological research on how housing conditions affect the intended labour migration in the Czech Republic. The aim of the article is mainly to show, in reference to studies published in advanced countries, the effect of a housing tenure on the internal labour migration in the Czech environment. For this purpose the authors use a combination of quantitative and qualitative sociological methods (questionnaire surveys, focus groups). The results of the multi-dimensional logit models and the conclusions drawn from focus groups records indicate that housing tenure has a very significant effect on potential internal labour migration, even after controlling for the effect of other factors related to labour migration. This finding should be of substantial significance for the future direction of housing policy in the Czech Republic.

Keywords: housing, housing policy, housing tenure, labour migration, labour market.

Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2007, Vol. 43, No. 2: 305–332

Úvod

Česká republika čelí, z důvodu zásadní transformace svého ekonomického, sociálního a politického systému, novým fenoménům a výzvám, které byly v české společnosti neznámé nebo vnímané jako nedůležité. Od ústavního „práva a povinnosti pracovat“, umělé přezaměstnanosti, ale také v zásadě nulové oficiální nezaměstnanosti, bylo zapotřebí přejít k trhu práce, na kterém se mzdy i pracovní místa vytváří převážně na základě tržní nabídky a poptávky a který díky tomu zvyšuje konkurenceschopnost českého hospodářství v globálním eko-

* Tento článek byl vytvořen v rámci projektu „Analýza opatření bytové politiky směřujících k podpoře flexibility práce v ČR“ podpořeného Ministerstvem pro místní rozvoj, číslo projektu WA-027-05-Z02.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Ing. Mgr. Martin Lux a Ing. Petr Sunega, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: martin.lux@soc.cas.cz, petr.sunega@soc.cas.cz.

nomickém prostředí. Ještě dříve než se ovšem nový trh práce v českém postkomunistickém prostředí stabilizoval, už tento mladý fenomén tržního hospodářství musel začít čelit novým výzvám globalizace ekonomických procesů, které ve stejné chvíli zasáhly i ekonomiky ostatních zemí. Jednou z takových výzev pro „staré“ i „mladé“ demokracie, pokud si měly a zejména pak do budoucna mají udržet svou vysokou životní úroveň, se stala potřeba flexibility práce, a to jak co se týká flexibility profesí, pracovního postavení a nastavení pracovních smluv, tak co se týká flexibility v místě zaměstnání [European Parliament 2000; Úřad vlády ČR 2005; Večerník 2003].

Pro Českou republiku byla i v roce 2005 charakteristická, v porovnání se situací ve „starých“ členských zemích EU nebo v USA, relativně nízká míra vnitřní migrace¹ (jak bude doloženo v následujícím textu). Nízká míra vnitřní migrace obecně, motivy vnitřní migrace (zjišťované do roku 2004 Českým statistickým úřadem) a vysoké regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti poukazují zejména na nízkou míru vnitřní migrace za pracovními příležitostmi. Bariéry pro její větší rozvoj mohou být různé; ve světě často zmiňovanými jsou podmínky bydlení [Johnson, Salt, Wood 1975; Böheim, Tailor 1999, 2002 a další]. S rostoucím důrazem na flexibilitu práce tak věnuje výzkum, zejména ve vyspělých zemích, stále větší pozornost vzájemnému vztahu mezi trhem práce a trhem bydlení [Gardner, Pierre, Oswald 2001; Ford, Burrows 2000 a další]. Ještě větší pozornost by však tento vztah zasloužil právě v postkomunistických zemích. Nejen proto, že stejně jako trh práce musel od počátku transformace být postupně vytvářen i trh bydlení, existující před rokem 1989 často jen v ilegální podobě, ale také proto, že z důvodu pomalých reforem v oblasti bydlení (zejména v oblasti regulace nájemného) po roce 1989 se vytváření skutečného trhu bydlení výraznějším způsobem zpozdlilo [Lux, Burdová 2000; Lux et al. 2003, 2004; částečně též Čermák 2001, 1997; Hampl 1999]. Podle mnohých autorů byla a je situace na trhu s bydlením (pokles objemu bytové výstavby v 90. letech a růst cen bytů) jedním z nejvýznamnějších faktorů, které vysvětlují specifický vývoj vnitřní migrace v ČR.

Hlavním cílem této statě je odhalit, byť z důvodu složitosti problematiky² jen parciálně, do jaké míry mohou podmínky v oblasti bydlení, resp. právní důvod užívání bydlení,³ mít vliv na ochotu české populace stěhovat se za prací. Pro

¹ Vnitřní migrace je definována jako proces, při němž se lidé stěhují mezi územními celky v rámci jednoho státu či federace. V tomto textu se budeme zabývat výhradně vnitřní migrací, nebude-li výslovně uvedeno něco jiného. Pokud je tedy pojem „migrace“ v textu použit bez přívlastku „vnitřní“, míní se jím stěhování mezi územními celky v rámci jednoho státu.

² Čermák [2001] zmiňuje komplexitu faktorů podmiňujících migraci (a stejně tak širokou škálu dopadů migračních změn např. na věkovou, socio-profesní nebo sídelní strukturu), s níž souvisí stále rostoucí důraz na interdisciplinární charakter výzkumu migrace (vedle tradičních sociologických, ekonomických a demografických přístupů ke studiu migrace uvádí přístupy politické a právní a v neposlední řadě geografické).

³ Právní důvod užívání specifikuje právní vztah uživatele k užívanému domu/bytu (zpravidla se odlišuje zejména vlastnický a nájemní vztah k bydlení, resp. vlastnické a nájem-

tento účel budou prezentovány výsledky analýz několika kvantitativních i kvalitativních sociologických šetření provedených v letech 2001 a 2006. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že příspěvek se soustředí výlučně na analýzu vazby mezi migrací za prací a faktory, které tuto migraci pozitivně nebo negativně ovlivňují, a tak vědomě opomíjí fungování všech ostatních komplexních vazeb uvnitř trhu práce a trhu bydlení nebo ostatních vazeb mezi trhy práce a bydlení, které pro pracovní migraci nemusí být tak podstatné. Příspěvek neanalyzuje vliv všech rozmanitých podmínek bydlení (resp. bariér v podobě podmínek bydlení), ale soustředí se, v souladu s náplní níže uvedených studií provedených ve vyspělých zemích, zejména na vliv právního důvodu užívání bydlení. Příspěvek se rovněž soustředí poněkud více na analýzu faktorů ovlivňujících zamýšlenou (budoucí) a nikoliv skutečnou migraci české populace za prací, přičemž pro účel zamýšlené migrace za pracovními příležitostmi je určitá životní situace v profesní kariéře (například nezaměstnanost) předpokládána. Tímto způsobem opomíjí ty faktory skutečné migrace za prací, které mohou souviset, například, se specifickostí individuálních profesních kariér, subtrhů práce či specifickostí samotných pracovních nabídek. Toto omezení je dáno zejména z metodologických důvodů. Vliv právního důvodu užívání bydlení na migraci české populace není možné zkoumat jinak než na zamýšlené migraci za prací, jelikož statistika skutečné migrace [ČSU 2004a, ČSU 2004b, ČSU 2005] nezahrnuje informaci o právním důvodu užívání bydlení migrujícího.

V další části statě jsou stručně popsány zobecněné závěry vybraných domácích i zahraničních empirických studií zkoumajících vztah mezi podmínkami bydlení a migrací, resp. migrací za prací. Okrajově je porovnávána míra vnitřní migrace v ČR se situací ve vybraných vyspělých i tranzitivních zemích. Klíčovou část textu představují výsledky analýz stopujících významnost vlivu nejrozličnějších faktorů potenciálně ovlivňujících zamýšlenou migraci české populace za prací (včetně faktoru podmínek bydlení), a to na datech z několika celostátních kvantitativních sociologických šetření, ale také na výpovědích dotázaných ze čtyř skupinových diskusí (*focus groups*).

1. Výsledky domácích a zahraničních empirických studií

V české odborné literatuře převažují práce zkoumající (vnitřní) migraci z pohledu geografického a demografického s přesahem do sociologie (zejména otázka migračních motivací [Kühnl 1978, 1986]) či ekonomie. Rozsah studií zaměřených na hlubší empirické analýzy souvislosti migračních toků se situací na trhu s bydlením je (i s ohledem na dostupné datové zdroje) velmi omezený; empirická průkaznost závěrů studií zabývajících se alespoň částečně vlivem bydlení (trhu byd-

ní bydlení, družstevní bydlení a subkategorie těchto základních forem – např. v oblasti nájemního bydlení se z důvodu rozdílných pravidel při utváření nájemného zpravidla odlišuje sociální nájemní bydlení od soukromého nájemního bydlení).

lení) na migraci v českém prostředí je velmi slabá. Z hlediska úrovně, na níž jsou zkoumány motivace a dopady migračních změn, a z hlediska použitých datových zdrojů, převládají práce makroskopického/agregátního typu nad pracemi mikroskopického typu.⁴ Zatímco první přístup je založen na využití dostupných dat migrační statistiky a hodnotí strukturální podmíněnosti migračních toků (ovšem často s žádným nebo jen velmi nedostatečným empirickým důkazem o vlivu jednotlivých faktorů), druhý přístup je založen na zkoumání individuálních rozhodnutí jednotlivců nebo domácností v souvislosti s jejich sociálními vazbami, informačními toky, individuálními psychickými dispozicemi apod. Důvodem převahy prací prvního typu byly podle Čermáka [Čermák 2001] zejména nepříznivé společenské poměry (do začátku 90. let) a nedostatečné datové zdroje.

Hlavní závěry dosavadních prací konstatují zejména pokračování tří dlouhodobých trendů: (a) pokles celkové migrační mobility; (b) snižování podílu saldové složky na migračním obratu a (c) zvyšování migrační uzavřenosti na úrovni okresů. Postupný pokles úrovně celkové migrace probíhá na území dnešní ČR již od 50. let minulého století a v průběhu první poloviny 90. let tento pokles překvapivě ještě zrychlil. Možnými důvody kontinuálního poklesu vnitřní migrace [Čermák 2001] mohou být vysoká výchozí úroveň migrace na konci 40. let (spojená s poválečnými přesuny obyvatelstva), nivelizační tendence v padesátých až osmdesátých letech, nahrazování migrace jinými formami prostorové mobility obyvatelstva, eventuálně oslabování disciplíny občanů při přehlašování trvalého pobytu (zejména v 90. letech). V této souvislosti je poukazováno na výrazný vliv situace v oblasti bydlení, která vytvářela bariéry pro migrační mobilitu jak v období před rokem 1989, tak v pozdějších letech.

V průběhu 90. let došlo k zásadnímu zlomu v migračních bilancích velikostních kategorií obcí. Jestliže pro období před rokem 1989 byly typické vyšší migrační přírůstky středně velkých měst (10–50 tis. obyvatel), v 90. letech byly migračně ziskové kategorie nejmenších obcí (do 5 tis. obyvatel), zatímco kategorie měst s více než 10 tis. obyvateli byly naopak migračně ztrátové. Uvedený obrat však neplatí univerzálně pro všechny skupiny migrantů [Čermák 1996; Bartoňová 1997]. Čermák tuto změnu migračních tendencí zdůvodňuje zejména situací na trhu s bydlením [Čermák 1997: 246], nicméně ani on nepodává pro toto zdůvodnění žádný spolehlivý empirický důkaz.

V zahraniční odborné literatuře lze najít poměrně velké množství empirických studií, které se věnují výhradně zkoumání vztahu mezi trhem práce a trhem bydlení z různých dílčích pohledů, i když počet odborných publikací komplexněji popisujících teoretická východiska k analýze vzájemných souvislostí mezi trhem bydlení a trhem práce (resp. migrací za prací a situací na trhu s bydlením) je spíše omezený [jak konstatuje i např. Gardner, Pierre, Oswald 2001]. Van Leuvensteijn a Köning [2004] uvádí, že v literatuře existují dva hlavní proudy, které se snaží empiricky analyzovat vztah mezi trhem bydlení a trhem práce. První z nich zkoumá tento vztah na makro-úrovni, druhý na mikro-úrovni. Převážná většina

⁴ Členění dle Čermáka [Čermák 2001].

studií obou proudů se věnuje zejména vlivu právního důvodu užívání bydlení na zaměstnanost a migraci.

Zřejmě nejčastěji zmiňovanou⁵ prací prvního proudu je Oswaldova studie [Oswald 1996]. Na základě jednoduché lineární regrese a korelací využívajících data o míře nezaměstnanosti a podílu vlastnického bydlení ve vybraných zemích OECD, regionech Velké Británie, Itálie, Francie, Švédska a státech USA (bez zahrnutí Aljašky a Havaje) došel Oswald k závěru, že současné rozdíly v podílu vlastnického bydlení mezi zeměmi vysvětlují do značné míry rozdíly v míře nezaměstnanosti těchto zemí. Vysokou míru nezaměstnanosti v těchto zemích proto připisuje sekulární změně, ke které došlo ve většině západoevropských zemí – nárůstu podílu vlastnického bydlení a poklesu podílu soukromého nájemního bydlení. Partridge a Rickman [1997] zkoumali determinanty rozdílů v míře nezaměstnanosti mezi jednotlivými státy USA. I při zapracování velkého počtu kontrolních proměnných zohledňujících demografické složení populace, tržní a institucionální efekty došli k podobnému závěru jako Oswald. Nickell [1998] analyzoval vztah mezi podílem vlastnického bydlení a mírou nezaměstnanosti na vzorku 20 zemí OECD za období 1989–1994. Podobně jako Oswald došel k závěru o statisticky významném pozitivním vztahu mezi podílem vlastnického bydlení a mírou nezaměstnanosti. Závěry studií zkoumající rozdíly v agregátní míře nezaměstnanosti mezi státy nebo regiony [Dietz, Haurin 2003; Partridge, Rickman 1997; Nickell 1998; Pehkonen 1999; Green, Hendershott 2001; Dohmen 2005; Oswald 1996] tak naznačují, že vysoký podíl vlastnického bydlení může být jednou z příčin vyšší míry nezaměstnanosti a větších regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti.

Studie mikro-úrovně vztahu mezi trhem práce a bydlení, které se věnuje i tato stať, důsledněji využívají koncept životní dráhy [Winter, Stone 1998; Kendig 1990; Mulder, Hooimeijer 1999] a vycházejí z individuálních dat o jednotlivých migrujících. Jejich závěry sice potvrzují nižší úroveň migrace jednotlivců / domácností ve vlastnickém sektoru bydlení v porovnání s jednotlivci / domácnostmi žijícími v jiných typech právního důvodu užívání bydlení, avšak tato nižší mobilita nemá dle výsledků většiny studií za následek, že by lidé žijící ve vlastním bydlení byli častěji nebo déle nezaměstnaní než lidé z bytů nájemních [Johnson, Salt, Wood 1975; Böheim, Tailor 1999, 2002; Millington 1994; Gardner, Pierre, Oswald 2001; Weinberg 1979; Ford, Burrows 2000; McGregor, Munro, Heafey, Simon 1992; Cameron, Muellbauer 1998; Strassmann 2001; Kan 2002; Blanchard, Katz 1992; Coulson, Fisher 2002; Helderma, Mulder, Van Ham 2004; Van Leuvensteijn, Parikh 2002].

Na základě studia řady empirických studií zkoumajících vliv podmínek bydlení na trh práce, zaměstnanost a migraci za prací i migraci obecně (podrobnější výklad závěrů studií je možné nalézt v [Lux et al. 2006a]) lze konstatovat, že podle převážné většiny studií na obou úrovních má právní důvod užívání byd-

⁵ Současné však také nejzpochybňovanější. Oswaldovi se jeho studii nepodařilo publikovat v žádném recenzovaném časopise, přesto ji většina ostatních autorů recenzovaných článků minimálně okrajově zmiňuje.

lení na trh práce, zaměstnanost a migraci statisticky významný vliv. Na makro-úrovni lze učinit závěr, že vyšší podíl (resp. přírůstek) vlastnického bydlení v daném státě či regionu je pozitivně korelován s vyšší mírou nezaměstnanosti (resp. vyšším přírůstkem nezaměstnanosti). Varieta přístupů a předmětů zkoumání na mikro-úrovni je široká a nepříliš ujasněná. Obecně však lze říci, že ve většině vyspělých evropských zemí (s výjimkou Velké Británie v 80. letech, kde se jednoznačně projevil negativní vliv „zamrzlého“ sektoru obecního nájemního bydlení s nízkým regulovaným nájemným, viz např. [Hughes, McCormick 1981, 1987; McCormick 1997]), se potvrzuje, že vlastníci bydlení jsou méně mobilní (méně migrují) než osoby s jiným právním důvodem užívání domu/bytu, zejména pak méně mobilní než nájemníci v bytech soukromých pronajímatelů. Současně však nelze konstatovat, že tato jejich nižší prostorová mobilita by byla spojena s vyšší pravděpodobností, že se stanou nezaměstnanými nebo že budou nové zaměstnání v případě nezaměstnanosti hledat déle než lidé žijící v nájmu.

Řada studií [Minford, Peel, Ashton 1987; Munch, Svarer 2002; Svarer, Rosholm, Munch 2005] se věnuje rovněž vlivu dotací na trhu bydlení na migraci za prací. Z nich prokazatelně vyplývá, že dotace v sektoru nájemního bydlení (zejména regulace nájemného) mají negativní dopad na prostorovou mobilitu nájemníků (Velká Británie, Dánsko) a mají za následek delší dobu nezaměstnanosti (úměrně míře regulace, případ Dánska). Rovněž státní zásahy v oblasti vlastnického bydlení (daň z převodu nemovitostí) nejsou hodnoceny příliš pozitivně, protože zvyšují agregátní transakční náklady stěhování a přispívají k nižší míře migrace pracovní síly.

2. Metodologie a datové zdroje

Pro účely testování vztahu mezi právním důvodem užívání bydlení a migrací za prací v českém prostředí byla zvolena kombinace kvantitativních i kvalitativních metodologických přístupů a bylo využito více datových zdrojů – konkrétně dat z šetření *Postoje k bydlení 2001*, dat z omnibusového šetření CVVM (2006) zahrnujícího specifické otázky týkající se migrace za prací, ale též výsledky skupinových diskusí provedených v Opavě a v Praze (2006).

Šetření *Postoje k bydlení 2001* bylo realizováno na přelomu června a července roku 2001. Šetření proběhlo formou standardního rozhovoru na vzorku 3 564 osob starších 18 let. Sběr dat zajistila ve všech velikostních kategoriích obcí agentura STEM. Výběr dotazovaných byl proveden metodou kvótního výběru, přičemž kvóty byly stanoveny tak, aby byla zajištěna reprezentativita odpovědí za celou Českou republiku. Kvótní znaky zahrnovaly pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a právní důvod užívání domu/bytu respondenta. Respondenti ve výzkumu uváděli také svou historii bydlení (dráhy bydlení v minulosti).

Šetření CVVM 2006 proběhlo v listopadu 2006 na vzorku 1 002 respondentů starších 15 let. Jednalo se o kvótní šetření, kde výběrovými (kvótními) znaky

byly pohlaví, věk, vzdělání respondenta a region (kraj) respondentova bydliště. Otázky dotýkající se migrace dotázaných za prací byly přiřazeny do pravidelného (omnibusového) šetření CVVM. V této souvislosti je vhodné uvést, že omnibusová šetření CVVM jsou prováděna na spíše malém vzorku české populace, právní důvod užívání bydlení není součástí zadaných kvót a možnosti proškolení tazatelů jsou v tomto případě velmi omezené.

Základní statistické metody použité pro zjištění závislosti mezi zamýšlenou migrací respondentů za prací (závislá proměnná) a podmínkami bydlení (zejména právním důvodem užívání bydlení) na datech ze zmíněných dvou šetření tvoří binární logistická a ordinální logistická regrese. Obě metody byly zvoleny s ohledem na charakter a nízký počet obměn závislé proměnné (zamýšlené migrace za prací, zjišťované pomocí kategorizované proměnné nabývající zpravidla čtyř hodnot).⁶

Skupinové diskuse (*focus groups*), uznávaná a zavedená metoda kvalitativního sociologického šetření, proběhly jednak mezi registrovanými uchazeči o zaměstnání (nezaměstnanými lidmi) ve městě charakteristickém vysokou mírou nezaměstnanosti a zároveň velmi nízkou mírou vystěhování za pracovními příležitostmi (v Opavě), a jednak mezi lidmi pracujícími, kteří se za prací přestěhovali do Prahy, tedy do města s největší nabídkou pracovních příležitostí, avšak také s nejméně finančně dostupným bydlením. V obou místech proběhly dvě skupinové diskuse, na každou z nich bylo pozváno 10 lidí, celkem se šetření zúčastnilo 39 respondentů. V Opavě byli respondenti pro skupinovou diskusi vybíráni za spolupráce s místním úřadem práce, v Praze byli vybráni metodou *snow-ballingu*.

3. Porovnání vnitřní migrace v ČR s vybranými zeměmi EU

Pro účel mezinárodního srovnání míry vnitřní migrace české populace je možné využít údajů Eurostatu a některých publikovaných komparativních studií [např. Huber 2004; Rees, Kupiszewski 1999; Bell 2003]. Ačkoliv jsou údaje o migraci sledovány v téměř každé zemi příslušným statistickým úřadem, naráží mezinárodní srovnání na řadu úskalí. Neexistuje totiž konsenzus, který by harmonizoval způsob měření. Při shromažďování dat pro mezinárodní srovnání se lze setkat s celou řadou problémů, které souvisí s definicí migrace, jejím měřením a sběrem dat.⁷ Spolehlivá mezinárodní komparace je tedy v současnosti nemožná; s ohledem na zaměření textu a pro doložení výše zmíněného tvrzení o nižší míře vnitřní migrace v ČR v porovnání s vyspělými zeměmi EU však považujeme za vhodné alespoň jedno orientační srovnání uvést.

⁶ Podrobnější výklad logistické i ordinální regrese najde čtenář např. v článku Řehákové [Řeháková 2000].

⁷ S ohledem na nedostatek prostoru nebudou na tomto místě konkrétní problémy mezinárodního srovnání míry migrace uváděny. Případné zájemce odkazujeme např. na práci Bella [Bell 2003], z českých autorů na článek Holé [Holá 2005].

V komparativních studiích jsou používány zejména dva typy ukazatelů migrace – tzv. *hrubá*⁸ a *čistá*⁹ míra migrace. V tabulce 1 jsou uvedeny hodnoty hrubé i čisté míry vnitřní migrace pro vybrané evropské země podle Hubera [Huber 2004], vycházejícího ponejvíce z migračních dat Eurostatu, a to pro roky 1992 a 1999 (aktuálnější informace nejsou k dispozici). Tabulka je doplněna o údaj informující o podílu vlastnického bydlení na celkovém bytovém fondu v dané zemi [Scanlon, Whitehead 2004; National Board of Housing... 2005]. Země jsou seřazeny sestupně podle výše hrubé míry vnitřní migrace. Je zřejmé, že hrubá míra vnitřní migrace byla nejvyšší v zemích s relativně nízkým zastoupením vlastnického bydlení (resp. vysokým zastoupením nájemního bydlení) jako Dánsko, Německo, Švédsko či Nizozemí; výjimku tvoří Velká Británie, i když ani v této zemi není zastoupení vlastnického bydlení tak vysoké. Česká republika byla s hrubou mírou vnitřní migrace ve výši 0,5 % na chvostu uvedených zemí (nižší hodnoty vykazovaly již pouze Slovinsko a Slovensko), a to přesto, že zastoupení vlastnického bydlení na celkovém bytovém fondu patří k nejnižším ze sledovaných zemí.

Specifické postavení Velké Británie zřetelně upozorňuje na skutečnost, že vztah mezi migrací a právním důvodem užívání bydlení není zcela přímočarý; faktorů, které významně ovlivňují rozsah migrace, je jistě mnohem více (např. tradičně vysoká migrace v anglosaských zemích vytvořila historicky takové migrační vzorce chování, které jsou v kontinentální Evropě neobvyklé). Nicméně,

⁸ Hrubá míra migrace je definována jako polovina podílu, kde v čitateli je součet přistěhovaných a vystěhovaných (tj. obrát migrace) za regiony (územní jednotky) a ve jmenovateli celkový počet obyvatel ve všech regionech. Ve formálním vyjádření:

$$GF = \frac{1}{2} \left[\frac{\sum_i (M_i + O_i)}{\sum_i POP_i} \right],$$

kde M_i (O_i) je počet migrantů přicházejících (odcházejících) do (z) regionu i a POP_i je počet obyvatel v regionu i . V odborné české literatuře je namísto pojmu hrubá míra migrace často uváděn též pojem intenzita relativního migračního obrátu.

⁹ Čistá míra migrace je definována jako polovina podílu, kde v čitateli je součet absolutních hodnot rozdílů počtů imigrantů do regionu a emigrantů z regionu (neboli migračních sald) a ve jmenovateli celkový počet obyvatel ve všech regionech. Ve formálním vyjádření:

$$NF = \frac{1}{2} \left[\frac{\sum_i |M_i + O_i|}{\sum_i POP_i} \right],$$

kde M_i (O_i) je počet migrantů přicházejících (odcházejících) do (z) regionu i a POP_i je počet obyvatel v regionu i . V odborné české literatuře je namísto pojmu čistá míra migrace často uváděn též pojem intenzita relativního migračního salda.

Tabulka 1. Hrubá a čistá míra migrace ve vybraných evropských zemích

	Hrubá míra migrace		Čistá míra migrace		Podíl ^{a)} čisté a hrubé migrace		Podíl vlastnického bydlení na celkovém bytovém fondu (%)
	1992	1999	1992	1999	1992	1999	2003
Dánsko	3,38	3,41	0,090	0,095	2,66	2,77	53
Velká Británie	2,70	n.a.	0,132	n.a.	4,88	n.a.	69 ^{d)}
Německo	1,88	n.a.	0,152	n.a.	8,09	n.a.	45 ^{e)}
Švédsko	1,63	1,87	0,095	0,182	5,83	9,75	61 ^{d)}
Nizozemí	1,63	1,69	0,079	0,063	4,85	3,75	55
Belgie	1,26	1,28	0,123	0,086	9,77	6,73	68 ^{e)}
Rakousko	n.a.	0,93	n.a.	0,054	n.a.	5,79	58
Itálie	0,54	n.a.	0,097	n.a.	17,94	n.a.	n.a.
Španělsko	0,53	0,76	0,043	0,099	8,12	12,96	82
Maďarsko	1,49	1,32	0,094	0,054	6,30	4,11	92
Rumunsko	n.a.	1,23	n.a.	0,013	n.a.	1,09	93
Estonsko	0,87	0,53	0,203	0,024	23,24	4,64	86
Česká republika	0,57	0,50	0,009	0,063	1,64	12,61	47 ^{d)}
Polsko ^{b)}	0,37	0,29	0,053	0,033	14,48	11,20	58
Slovinsko	n.a.	0,30	n.a.	0,021	n.a.	7,15	84
Slovensko ^{c)}	n.a.	0,22	n.a.	0,023	n.a.	10,25	74 ^{c)}

Poznámky: Migrace je sledována v Německu a ve Velké Británii pro regiony NUTS 1 (podle klasifikace Eurostatu), v Dánsku, Estonsku a Slovinsku pro regiony NUTS 3 a v ostatních zemích jsou data měřena pro regiony NUTS 2.

^{a)} Podíl čisté míry migrace k hrubé míře migrace. ^{b)} Data pro rok 1992 jsou nahrazena daty z roku 1990. ^{c)} Data pochází z roku 2000. ^{d)} Data z roku 2001. ^{e)} Data z roku 2002. n.a. – data nejsou dostupná.

Zdroj: Huber [2004, 397], Scanlon, Whitehead [2004], National Board of Housing... [2005], národní statistické úřady, vlastní výpočty.

jak ukázaly výše zmíněné empirické studie, také v případě Velké Británie platí, že nájemníci v bytech soukromých pronajímatelů jsou prostorově mobilnější než vlastníci bydlení.¹⁰

Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ)¹¹ činil celkový objem vnitřní migrace v ČR v roce 2004 (zahrnující stěhování mezi kraji – NUTS 3, bývalými

¹⁰ Postavení Maďarska v Huberově srovnání neodpovídá závěrům, k nimž došel Čermák [1999].

¹¹ Podle publikace ČSÚ „Pohyb obyvatelstva v ČR za rok 2004“ (tabulka H.11) a údajů poskytnutých ČSÚ.

okresy¹² v rámci krajů – NUTS 4, a mezi obcemi v rámci jednotlivých okresů) 216 831 stěhování.¹³ Z toho z kraje do kraje bylo realizováno 31,2 % stěhování, z okresu do okresu „uvnitř“ jednotlivých krajů 17,2 % stěhování a mezi obcemi s rozšířenou působností „uvnitř“ jednotlivých okresů 51,6 % stěhování. Z uvedeného se potvrzuje výše zmíněná uzavřenost migračních toků na úrovni jednotlivých okresů. ČSÚ sleduje u vnitřního stěhování počty vystěhovalých a přistěhovalých za kraje a okresy. Na základě znalosti počtu přistěhovalých a vystěhovalých za jednotlivé územní jednotky (NUTS 2, NUTS 3 a NUTS 4) byla vypočtena hrubá a čistá míra migrace v ČR¹⁴ v roce 2004. Uvažujeme-li vnitřní migraci na úrovni okresů (NUTS 4), pak hrubá míra migrace v roce 2004 činila 1,03 %, čistá míra migrace 0,124 %. Pokud bychom uvažovali pouze vnitřní migraci na úrovni NUTS 3 (kraje), pak hodnota hrubé míry migrace činila 0,66 % a hodnota čisté míry migrace 0,081 %. Hodnoty hrubé a čisté míry migrace pro NUTS 2 (oblasti), jež se zpravidla udávají v mezinárodních srovnáních, činily v roce 2004 0,60 % (hrubá míra migrace) a 0,08 % (čistá míra migrace). ČSÚ rozlišoval (do roku 2004 včetně) u vnitřní migrace i důvody¹⁵ stěhování, proto lze konstatovat, že z pracovních důvodů (důvody „změna pracoviště“ a „přiblížení k pracovišti“) bylo v roce 2004 realizováno celkem 11 168 stěhování, z toho 58,4 % bylo realizováno z kraje do kraje, 18,8 % z okresu do okresu „uvnitř“ jednotlivých krajů a 22,6 % stěhování mezi obcemi „uvnitř“ jednotlivých okresů ČR. Podíl stěhování z pracovních důvodů na celkovém objemu stěhování v ČR v roce 2004 činil dle těchto záznamů pouze 5,2 %.

¹² Dále bude s ohledem na snadnější orientaci čtenáře v textu používán pouze pojem okresy.

¹³ Demografická statistika ČR pokládá za vnitřní stěhování změnu trvalého bydliště přestěhováním z jedné obce do jiné obce v ČR nebo, v případě Prahy, přestěhováním z jednoho urbanistického obvodu do jiného. ČSÚ sleduje počet případů stěhování, nikoliv počet stěhujících se, tj. někteří se v průběhu sledovaného období mohli stěhovat dvakrát nebo vícekrát. Do roku 2004 získával ČSÚ data stěhování agregací statistických hlášení o stěhování zaslaných vykazující jednotkou (pro občany ČR byla vykazující jednotkou ohlašována pobyty v obci, do které se občan přistěhoval). Od roku 2005 přebírá ČSÚ údaje o stěhování obyvatelstva z informačního systému evidence obyvatelstva Ministerstva vnitra. Od roku 2005 proto například již nejsou k dispozici informace o důvodech stěhování (viz dále).

¹⁴ Při výpočtu hrubé i čisté míry stěhování byla zohledněna pouze stěhování mezi jednotlivými okresy ČR, vnitřní migrace uvnitř okresů ČR (mezi jednotlivými obcemi) nebyla zohledněna. Důvodem je skutečnost, že ČSÚ nezahrnuje do standardních výstupů s údaji o počtu přistěhovalých a vystěhovalých i stěhování mezi obcemi s rozšířenou působností uvnitř okresů.

¹⁵ Konkrétně jsou to následující důvody: změna pracoviště, přiblížení k pracovišti, učení a studium, zdravotní důvody, sňatek, rozvod, bytové důvody, následování rodinných příslušníků, jiné důvody. Spolehlivost uváděných důvodů stěhování je však i podle vyjádření pracovníků ČSÚ nízká, důvodem je jednak malá ochota stěhujících se uvádět důvody stěhování (z nejrůznějších příčin), jednak aktivita příslušných úředníků při evidenci stěhování (včetně důvodů stěhování).

Neoklasická ekonomická teorie¹⁶ zjednodušeně říká, že se lidé stěhují za prací nejvíce tam, kde mohou maximalizovat očekávaný budoucí užitek z takového stěhování, tj. zejména do okresů, kde je relativně vysoká průměrná mzda. Prostřednictvím jednoduché korelace jsme se pokusili ověřit, zda výše uvedené tvrzení platí i v ČR, tj. zda existuje pozitivní korelace mezi mírou přistěhování¹⁷ z pracovních důvodů a průměrnou mzdou zaměstnanců v okrese, a negativní korelace mezi mírou vystěhování¹⁸ z pracovních důvodů a průměrnou mzdou zaměstnanců v okrese. Zjišťována byla rovněž statistická závislost mezi podílem vlastnického bydlení a mírou vystěhování. Průměrná mzda zaměstnanců odpovídá průměrné měsíční mzdě za rok 2004 zjištěné ČSÚ podnikovou metodou.

Podařilo se prokázat, že míra vystěhování z pracovních důvodů je významně negativně korelována s výší průměrné mzdy zaměstnanců, a to i při zohlednění vlivu podílu vlastnického bydlení v okrese (hodnota parciálního korelačního koeficientu -0,549, hladina významnosti 0,000), tzn. čím vyšší průměrná mzda v okrese, tím nižší míra vystěhování. Míra přistěhování z pracovních důvodů je naopak významně pozitivně korelována s výší průměrné mzdy zaměstnanců, a to i při kontrole vlivu podílu vlastnického bydlení v okrese (hodnota parciálního korelačního koeficientu 0,386, hladina významnosti 0,001), tj. v průměru platí, že čím vyšší je průměrná mzda v okrese, tím vyšší je i míra přistěhování. Významná se ukázala být i závislost mezi mírou vystěhování z pracovních důvodů a podílem vlastnického bydlení v okrese při kontrole vlivu výše průměrné mzdy. Hodnota parciálního korelačního koeficientu v tomto případě byla záporná (činila -0,275, hladina významnosti 0,016), což značí, že čím je podíl vlastnického bydlení v okrese vyšší, tím statisticky významně nižší je v daném okrese míra vystěhování z pracovních důvodů (relativní počet vystěhovalých), a to i po kontrole vlivu diferenciací ve výši průměrné mzdy v okresech.

4. Analýza vztahu mezi právním důvodem užívání bydlení a zamýšlenou migrací české populace na základě výsledků kvantitativních a kvalitativních šetření

Součástí šetření *Postoje k bydlení 2001* byl dotaz, zdali by respondent, bez ohledu na jeho dnešní situaci (rok 2001), přimělo ke stěhování, kdyby byl nebo měl být v jeho současném bydlišti dlouhodobě bez zaměstnání (tj. otázka na zamýšlenou migraci za prací; plné znění otázky viz Příloha, otázka 1). Jednoduché frekvence odpovědí na otázku po jednání v případě, že by nastala určitá situace, která dnes

¹⁶ Podrobnější informace o přístupu neoklasické ekonomické teorie k vysvětlení migračních toků jsou k dispozici v [Millington 1994] nebo [Lux et al. 2006a].

¹⁷ Odpovídá výše uvedené definici hrubé migrace, kde v čitateli je počet přistěhovalých a zlomek se nenásobí jednou polovinou.

¹⁸ Odpovídá výše uvedené definici hrubé migrace, kde v čitateli je počet vystěhovalých a zlomek se nenásobí jednou polovinou.

Tabulka 2. Ochota ke stěhování v případě nezaměstnanosti podle právního důvodu užívání bytu/domu (řádková %)

Právní důvod užívání bytu/domu	stěhování			
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
Vlastník, spoluvlastník RD	6,9	18,8	40,5	33,7
Vlastník, spoluvlastník bytu	13,6	29,6	40,4	16,4
Družstevník	10,2	34,0	37,9	17,9
Nájemník obecního bytu	14,9	40,1	36,1	8,9
Nájemník soukromého bytu	26,5	39,8	25,3	8,4
Člen domácnosti vlastníka nebo družstevníka	19,4	39,8	28,0	12,8
Člen domácnosti nájemníka	19,7	43,5	25,9	10,9

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001. N = 2,310, vybráni byli pouze ekonomicky aktivní respondenti, vynechány byly navíc kategorie jiného (přechodného) bydlení a nájemního bydlení ve služebním bytě z důvodu malého počtu respondentů.

není reálná, tedy postoje k jednání v hypotetickém případě, jsou nespolehlivé a mohou se mezi jednotlivými výzkumy výrazněji lišit. Odpověď je zpravidla ovlivněna délkou dotazníku (tedy únavou dotazovaného), obsahem dotazníku (náročností otázek), strukturou dotazníku (tj. kde je daná otázka v dotazníku zařazena, zdali na začátku nebo naopak na konci) i formou otázky (zdali je otázka pokládána samostatně nebo v baterii s jinými otázkami) – na variabilitu „frekvencí“ odpovědí na otázky týkající se zamýšlené migrace za prací poukazuje Lux et al. [2006b]. Na druhou stranu vnitřní závislosti, tedy významnost faktorů ovlivňujících kladnou či zápornou odpověď v případě zamýšlené migrace za prací, vykazují mezi výzkumy prokazatelnou stabilitu [Lux et al. 2006b]. Cílem této statě je věnovat se právě těmto faktorům, resp. zjistit čistý vliv právního důvodu užívání bydlení.

Odpovědi respondentů v základním třídění podle právního důvodu užívání bydlení jsou uvedeny v tabulce 2. Právní důvod užívání bydlení byl dotazován tak, že respondenti bez přímého titulu k obývané nemovitosti (vlastnického poměru, nájemní smlouvy) byli sledováni ve zvláštních kategoriích; jinými slovy, děti žijící v rodině vlastníka bydlení, které ovšem nemají samy vlastnický titul k užívanému bydlení, byly zařazeny do zvláštní kategorie „člen domácnosti vlastníka nebo družstevníka“; analogicky též v případě nájemního sektoru bydlení do kategorie „člen domácnosti nájemníka“. Z tabulky je zřejmé, že ochota stěhovat se za prací v případě nezaměstnanosti je mezi vlastníky bydlení (zejména pak vlastníky rodinných domů) podstatně nižší než mezi nájemníky bydlení (zejména pak nájemníky bytů se soukromým majitelem).

Tabulka 3. Logistický regresní model – ochota stěhovat se v případě dlouhodobé nezaměstnanosti (závislá dichotomická proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Exp (B)	Významnost
Je vlastníkem, spoluvlastníkem rodinného domu	-0,756	0,470	0,000
Věk respondenta	-0,036	0,964	0,000
Žijící v přechodných formách právního důvodu užívání bytu/domu	1,025	2,787	0,001
Pohlaví respondenta (muž – 1, žena – 2)	-0,397	0,672	0,000
Je ženatý/vdaná	-0,476	0,621	0,000
Je nájemníkem v soukromém nájemním bytě	0,689	1,991	0,008
Je nájemníkem v obecním bytě	0,338	1,402	0,025
Má vysokoškolské vzdělání	0,472	1,603	0,002
Bydlí ve Zlínském kraji	-0,447	0,640	0,039
Bydlí v Jihomoravském kraji	-0,453	0,636	0,005
Faktor dosažitelnosti	-0,131	1,140	0,006
Faktor kvality okolního prostředí	-0,140	1,150	0,005
Konstanta	2,214	9,149	0,000

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001. N = 2,310, vybráni byli pouze ekonomicky aktivní respondenti. Závislá proměnná nabírá hodnoty 1, pokud je respondent ochotný se přestěhovat, a 0, pokud ochotný se přestěhovat není.

Pro účel zjištění čistého vlivu právního důvodu užívání bydlení na ochotu stěhovat se za prací jsme použili metodu logistické regrese. Jelikož přibližně polovina ekonomicky aktivních respondentů byla ochotna se za prací stěhovat a polovina nikoliv (po vyloučení těch, kteří odpověděli, že neví), vhodným se ukázala být binární logistická regrese na dichotomické proměnné – závislou proměnnou byla ochota přestěhovat se v případě nezaměstnanosti (ve 2 kategoriích, sloučeny byly kategorie odpovědi „určitě ano“ a „spíše ano“ a kategorie „spíše ne“ a „určitě ne“). Výsledky binární logistické regrese zachycuje tabulka 3; jednotlivé proměnné jsou v tabulce seřazeny podle významnosti jejich vlivu na zamýšlenou migraci za prací v případě nezaměstnanosti.

Statisticky významnými vysvětlujícími proměnnými se staly, vedle různých typů právního důvodu užívání bydlení, též věk respondenta, pohlaví respondenta, faktor dosažitelnosti (měřící, pomocí faktorové analýzy, dosažitelnost místa zaměstnání, obchodů, lékařské péče, škol a kulturních zařízení), faktor kvality okolního prostředí, kde respondent bydlí (měřící, pomocí faktorové analýzy, kvalitu nejrozličnějších aspektů okolního prostředí), proměnná rodinného stavu (zdali je respondent(ka) ženatý/vdaná), proměnná vzdělání (zdali má ukončené vysokoškolské vzdělání) a regionální proměnné (zdali je z Jihomoravského nebo Zlínského kraje).

Tabulka 4. Logistický regresní model – ochota stěhovat se v případě dlouhodobé nezaměstnanosti (závislá dichotomická proměnná) pro respondenty žijící v nájemním bydlení

Vysvětlující proměnné	B	Exp (B)	Významnost
Věk respondenta	-0,036	0,965	0,001
Faktor dosažitelnosti	-0,361	1,435	0,006
Platí regulované nájemné	-0,595	0,551	0,009
Konstanta	2,194	9,975	0,000

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001. N = 339, vybráni byli pouze ekonomicky aktivní respondenti, vynechány byly navíc kategorie jiného (přechodného) bydlení a nájemního bydlení ve služebním bytě z důvodu malého počtu respondentů.

ského kraje). Výsledný model dosáhl Nagelkerke $R^2 = 0,212$ a správnosti predikce v 67,4 % případů (při *cut-off value* 0,5).

Pro respondenty mající právní titul v oblasti nájemního bydlení (nájemníci obecních, soukromých a služebních nájemních bytů, pouze 339 respondentů) se v případě použití binárního logistického modelu ukázal mít významný vliv i typ placeného nájemného (Nagelkerke $R^2 = 0,104$, 62,4 % predikcí bylo správných při hodnotě *cut-off value* 0,5). Výsledky ukazuje tabulka 4. Je tedy možné říci, že vliv právního důvodu užívání bydlení, stejně jako typ placeného nájemného, jsou významnými faktory ovlivňujícími rozhodování o stěhování v případě nezaměstnanosti, a to i po kontrole vlivu od jiných statisticky významných faktorů (v případě typu placeného nájemného byl ovšem pro konečný závěr zkoumaný vzorek velmi malý a hodnota koeficientu determinance příliš nízká).

Ačkoliv právní důvod užívání bydlení se ukázal být jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících zamýšlenou migraci za prací, model prezentovaný v tabulce 3 ponechal rozsáhlou varianci závislé proměnné jako nevysvětlenou. Důvodem byla zřejmě skutečnost, že migrační tendence ovlivňuje vedle „objektivních“ měřítek (věk, rodinný stav, typ bydlení) též množství subjektivních hodnotových postojů, referenčních vzorců chování, kulturních vzorců chování ve specifických kulturně či prostorově definovaných segmentech sociálního života nebo množství a vliv minulých zkušeností – ty ovšem nebyly daným výzkumem zaznamenávány. Skutečnost, že nevysvětlenou varianci tvoří podobné postojevé proměnné, indikovaly zejména závěry z kvalitativních skupinových diskusí. Skutečnost, že se účastníci skupinových diskusí v Praze odstěhovali za prací, kterou spíše považují za povinnost a jistou formu zabezpečení než za primární životní cíl, a stěhování navíc chápou spíše v negativním než v pozitivním smyslu, byla dána zejména následujícími faktory:¹⁹

¹⁹ Z důvodu omezeného prostoru pro tento článek nejsou uvedeny citace výpovědí jednotlivých respondentů. Ty je ovšem možné dohledat v Lux et al. [2006b].

- Ne vždy na přímý dotaz jasně vyjadřovanou, avšak při hlubší analýze diskuse zcela patrnou touhou po seberealizaci, mít kreativní práci, poznat nové, něco v životě dokázat, získat praxi, odborně růst, získat konkrétní práci či pozici, kterou si dotázaný vybral, a pevnou vůlí trvat na svém rozhodnutí. Tento faktor lze považovat za nejdůležitější.
- Silnou obavou z nezaměstnanosti. Nezaměstnanost pro respondenty znamenala bezmoc, strach, depresi, nejistotu, nedostatek peněz, existenční problémy, stres, ponížení, ztrátu sebevědomí (mnoho z nich s ní mělo vlastní zkušenost).
- Předcházejícím stěhováním do přechodného bydlení v rámci studia. Pokud se respondent již před svým prvním pracovním poměrem stěhoval do Prahy z důvodu studia, nebylo pro něj další stěhování až tak stresující.
- Touhou se osamostatnit, začít vlastní život, povětšinou neexistence bariéry v podobě vlastního bydlení v místě původního bydliště.
- U lidí středního nebo vyššího věku spojení více negativních životních událostí v jednom časovém okamžiku. Samotná ztráta zaměstnání nebo touha po lépe placeném nebo perspektivnějším zaměstnání by nebyla dostatečnou motivací.

Faktory, které dle výsledků kvalitativních šetření ovlivňují rozhodnutí člověka se za zaměstnáním v případě nezaměstnanosti naopak nestěhovat (skupinové diskuse mezi nezaměstnanými respondenty v Opavě), jsou zejména:

- Velký důraz dotázaných na jistotu, upřednostnění stávajících jistot (rodiny, stávajícího bydlení) před možnými výhodami z nového zaměstnání v neznámém prostředí; nedostatek sebevědomí, velmi silná averze vůči většímu riziku.
- Sociální vazby, povinnosti vůči dětem či rodičům, pocit odpovědnosti spíše směrem k širší rodině než k vlastní soběstačnosti.
- Převládající pesimismus, spíše kritický než aktivní postoj k problémům, hledání jiných důvodů (alibismus), kličkování, uvádění negativních zkušeností, svalování viny.
- Bydlení v rodinném domě či ve vlastním bytě, vysoký standard bydlení, zajištění bydlení byl životní projekt, který se nedá jen tak opustit.

Odpovědnost byla ve výpovědích nezaměstnaných lidí často chápána ve vztahu k širší rodině, příbuzným, nejbližším, nikoliv jako odpovědnost ve smyslu postavit se na vlastní nohy a vyběhnout z nezaměstnanosti. Člověka, který se snadno stěhuje, mimo to, že je mladý, bez závazků, svobodný a spíše mužského pohlaví, charakterizovali nezaměstnaní respondenti v Opavě jako: „slyší na peníze“, cílevědomý, sebevědomý, společenský, vítá dobrodružství, kariérista, přizpůsobivý, bez rodinného domu, nezávislý, ambiciózní, moderní (nelpí na tradicích), realista, racionalista, „co má dneska, to utratí“, hazardér, optimista, ale také jako bezstarostného, flegmatika, neodpovědného, „sobec, cokoli nechá, spadne mu to na hlavu a jde za lepším“. Chápání odpovědnosti (a naopak flegmatičnosti) tak

mezi oběma skupinami zdaleka nebylo konsenzuální. Určitou úlohu na neochotu se stěhovat za prací může mít dle výpovědí některých účastníků rozhovorů i možnost práce na černém trhu a past chudoby vytvořená štedrým sociálním systémem.

Zjištění z kvalitativních výzkumů tak posloužily při přípravě otázek připojených k omnibusovému šetření CVVM 2006; do šetření byly, například, zařazeny otázky zjišťující psychologický profil dotázaného (viz Příloha, baterie 1). Po zpracování odpovědí na danou baterii otázek pomocí faktorové analýzy byly identifikovány následující latentní typy psychologie respondenta:

- *Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu* (spojující, v jednom svém extrému, postoje oceňující pořádek s explicitními konzervativními životními postoji, se sebehodnocením jako „stojí nohama pevně na zemi“ a „udržuje získanou životní rovnováhu“);
- *Faktor inovace a kreativity* (spojující, v jednom svém extrému, touhu žít „naplno“ s touhou vyniknout, mít zajímavou kreativní práci, držet krok s technologickým pokrokem a stále hledat nové);
- *Faktor odevzdanosti* (spojující, v jednom svém extrému, postoje „neřeší budoucnost“ a „dělá jen, co musí“).

Faktorová analýza vysvětlila celkem 61 % variance, přičemž nejsilnějším (32 % variance) byl faktor inovace a kreativity a druhým nejsilnějším (19 % variance) byl faktor konzervativně-liberálního psychologického typu.

V rámci šetření CVVM 2006 byli respondenti tázáni, zdali by je přimělo ke stěhování na dlouhou vzdálenost (specifikovanou jako 300 km od současného bydliště), pokud by jejich domácnost byla vystavena tíživé finanční situaci z důvodu ztráty jejich zaměstnání nebo ztráty zaměstnání jejich partnera a ve vzdálené obci by se vhodné zaměstnání pro ně či partnera našlo; přibližně 40 % respondentů vyjádřilo ochotu se v takové situaci přestěhovat – statisticky významně méně lidé vlastníci/spoluvlastníci rodinný dům, více lidé žijící v bytových domech na sídlišti a na venkově, více lidé z měst než z venkova a více lidé svobodní a lidé nízkého věku (což potvrzuje, s výjimkou vlivu faktoru vzdělání, zjištění z výzkumu *Postoje k bydlení 2001*).

Vedle těchto „objektivních“ faktorů se ovšem rovněž ukázalo, že stěhovat se za prací v tomto případě chtějí statisticky významně více lidé obecně flexibilní v pracovních záležitostech (zjišťovanou otázkou, zdali by respondent přijal nejisté zaměstnání „na zkoušku“ – viz otázka 2 v Příloze), se zkušeností migrace z dětství (zjišťovanou počtem stěhování respondenta s rodiči v dětství – viz otázka 3 v Příloze), nespokojení se svým bydlením (viz otázka 4 v Příloze), zařazení na kontinuu *faktoru inovace a kreativity* jako lidé oceňující inovaci a kreativní práci (zejména pak charakterističtí snahou vyniknout, mít zajímavou kreativní práci, držet krok s technologickým pokrokem a stále hledat nové), zařazení na kontinuu *faktoru konzervativně-liberálního psychologického typu* jako lidé liberální a lidé chápající odpovědnost spíše jako vlastní soběstačnost než lidé chápající odpovědnost spíše jako zabezpečení potřeb širší rodiny (viz otázka 5 v Příloze).

Tabulka 5. Logistický regresní model – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost (závislá dichotomická proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Významnost
Spokojenost s bydlením		0,000
kategorie rozhodně ano	-2,270	0,000
kategorie spíše ano	-0,852	0,053
kategorie spíše ne	-0,224	0,646
Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu	0,438	0,001
Obecná flexibilita v pracovních záležitostech		0,003
kategorie „určitě by nabídky využil“	1,062	0,061
kategorie „spíše by nabídky využil“	1,497	0,000
kategorie „spíše by nabídky nevyužil“	0,802	0,051
kategorie „určitě by nabídky nevyužil“	0,706	0,140
Důležité je dělat zajímavou duševní činnost, být kreativní, poznávat nové		0,019
kategorie „určitě ano“	1,614	0,008
kategorie „spíše ano“	0,746	0,171
kategorie „spíše ne“	0,770	0,171

Zdroj: CVVM 2006. N = 623, vybráni byli pouze ekonomicky aktivní respondenti.

Jako referenční byly vynechány kategorie „rozhodně ne“ u spokojenosti s bydlením, „o takové nabídce by ani neuvažoval“ u obecné flexibility v pracovních záležitostech a „určitě ne“ u důležitosti zajímavé duševní činnosti, být kreativní, poznávat nové.

Pro účel komplexního testování významnosti vlivů byla, v prvním kroku, opět využita metoda binární logistické regrese. Výsledky testování za použití „objektivních“ faktorů (tj. bez postojových proměnných) byly velmi slabé: model vysvětlil pouze 10,8 % variance závislé dichotomizované proměnné (Nagelkerke R^2) a 61 % predikcí bylo správných. Jako statisticky významné se ukázaly v tomto případě být pouze dvě proměnné: binární proměnná udávající, zda respondent je nebo není vlastníkem či spoluvlastníkem rodinného domu, a binární proměnná indikující nejvyšší dosažené vzdělání respondenta na úrovni „vyučený“ (obě záporně ovlivňující ochotu se za práci stěhovat). V okamžiku, kdy byly do modelu zahrnuty i „postojové“ proměnné, model vykazoval podstatně lepší výsledky (tabulka 5): vysvětlil více než 33 % variance závislé proměnné (Nagelkerke R^2) a více než 71 % predikcí bylo správných. V tomto případě však již nebyla významná žádná z „objektivních“ nezávislých proměnných (tedy ani právní důvod užívání bydlení) a nejvlivnějším postojovým faktorem se stala spokojenost s bydlením. Významnými byly též psychologický typ respondenta (spíše

Tabulka 6. Ordinální regresní model (*link function logit*) – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost (závislá proměnná kategorizovaná)

Vysvětlující proměnné	Odhad parametru	Wald	Významnost
Spokojenost s bydlením			
kategorie určitě ano	-2,619	33,981	0,000
kategorie spíše ano	-1,251	8,343	0,004
kategorie spíše ne	-0,494	1,138	0,286
Obecná flexibilita v pracovních záležitostech			
kategorie „určitě by nabídky využil“	1,908	14,071	0,000
kategorie „spíše by nabídky využil“	1,408	19,565	0,000
kategorie „spíše by nabídky nevyužil“	0,990	10,662	0,001
kategorie „určitě by nabídky nevyužil“	0,545	2,293	0,130
Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu – kateg.			
kategorie „velmi konzervativní“	-1,232	13,849	0,000
kategorie „spíše konzervativní“	-0,629	3,941	0,047
kategorie „ani konzervativní, ani liberální“	-0,312	1,116	0,291
kategorie „spíše liberální“	-0,159	0,279	0,598
Spokojenost s dosavadním zaměstnáním			
kategorie „velmi spokojen“	1,569	6,272	0,012
kategorie „spíše spokojen“	1,104	3,797	0,051
kategorie „spíše nespokojen“	0,922	2,389	0,122
Důležitost úspěchu v profesní kariéře			
kategorie „je to to nejdůležitější“	1,747	5,151	0,023
kategorie „je to vedle jiných hodnot to nejdůležitější“	1,068	3,508	0,061
kategorie „je to důležité, ale jiné hodnoty jsou důležitější“	0,850	2,486	0,115
kategorie „je to spíše nedůležité“	0,928	2,788	0,095
Důležité je dělat zajímavou duševní činnost, být kreativní, poznávat nové			
kategorie „určitě ano“	0,857	3,265	0,071
kategorie „spíše ano“	0,089	0,047	0,828
kategorie „spíše ne“	0,402	0,936	0,333
Bydlí ve starší bytové zástavbě	0,584	4,823	0,028

Zdroj: CVVM 2006. N = 623, vybráni byli pouze ekonomicky aktivní respondenti. Referenční byla vždy poslední kategorie závislých i nezávislé proměnné.

liberální postoje), flexibilita v pracovních záležitostech a také skutečnost, zdali respondent chce vykonávat zajímavou kreativní práci, či nikoliv.

Z údajů v tabulce 5 vyplývá, že šance, že by se respondent v případě nezaměstnanosti přestěhoval za pracovní nabídkou do vzdálené obce, je zhruba desetkrát menší pro respondenty, kteří uvedli, že by ve svém stávající bydlení rozhodně chtěli strávit zbytek svého života, v porovnání s respondenty, kteří naopak uvedli, že by ve svém stávajícím bydlení rozhodně nechtěli strávit zbytek svého života.

Výsledky binární logistické regrese byly tentokrát ověřeny i prostřednictvím ordinální logistické regrese (tabulka 6). Bylo možné zamítnout hypotézu o větší vhodnosti modelu bez nezávislých proměnných (parametry jsou rovny nule), protože dosažená hladina významnosti byla 0,000; test dobré shody Pearsonův chí-kvadrát a odchylka chí-kvadrát poukazují na shodu dat a modelu, ačkoliv dosažená hladina významnosti Pearsonova chí-kvadrát testu dosahuje hraničních 0,056 (hladina významnosti odchylky chí-kvadrát činila 1,000); Pseudo R^2 Coxe a Snella, Nagelkerka a McFaddena jsou po řadě 0,334, 0,360 a 0,154, tedy hodnota Nagelkerke R^2 (36 %) je v tomto případě dokonce vyšší než v případě binární logistické regrese. V případě použití ordinální logistické regrese se jako významná ukázala též důležitost úspěchu v profesní kariéře a spokojenost s dosavadním zaměstnáním.

Z tabulky 6 vyplývá, že šance, že by se respondent v případě nezaměstnanosti určitě přestěhoval za pracovní nabídkou do vzdálené obce, je zhruba čtrnáctkrát menší pro respondenty, kteří uvedli, že by ve svém stávající bydlení rozhodně chtěli strávit zbytek svého života, v porovnání s respondenty, kteří naopak uvedli, že by ve svém stávajícím bydlení rozhodně nechtěli strávit zbytek svého života. Obdobně, šance, že by se respondent v případě nezaměstnanosti určitě přestěhoval za pracovní nabídkou do vzdálené obce, je 6,7krát vyšší u lidí, kteří jsou obecně flexibilnější v pracovních záležitostech (odpověď „určitě by nabídky využil“) v porovnání s lidmi, kteří nejsou flexibilní na trhu práce (odpověď „o takové nabídce bych ani neuvažoval“); obdobně je 5,7krát vyšší u respondentů, kteří přikládají velkou důležitost úspěchu v profesní kariéře (odpověď „je to to nejdůležitější“) v porovnání s těmi, pro něž je úspěch v profesní kariéře v porovnání s jinými životními hodnotami zcela nedůležitý.

Co do významnosti jsou nejsilnější postoje respondentů jak k bydlení (spokojenost s bydlením), tak k práci (zejména pak flexibilita v pracovních záležitostech); významná je též obecná psychologická typologie respondenta na kontinuu obecných liberálních a konzervativních postojů. Přirozeně, tyto postoje jsou do velké míry ovlivňovány „objektivními“ charakteristikami respondenta, jeho věkem, rodinným stavem, kvalitou jeho bydlení a jinými. Vliv těchto charakteristik však není přímočarý a analýza toho, co se za těmito rozmanitými postoji skrývá (komplexní strukturní model), je i z důvodu nedostupnosti potřebných dodatečných dat nad rámec této statě. Výsledná struktura robustních regresních modelů na datech CVVM 2006 ukazuje, že spokojenost s bydlením představuje

hlavní faktor ovlivňující zamýšlenou migraci za prací na dlouhou vzdálenost. Komplexní analýza spokojenosti s bydlením, tedy odhad vlivu hlavních faktorů, které ji ovlivňují, byla provedena již v Lux [2005]; vedle velikosti bytu, jako hlavního faktoru, byly významnými též kvalita bytu, kvalita okolního prostředí a, co je pro účel této studie důležité, právní důvod užívání bytu/domu. Se svým bydlením jsou významně více spokojeni vlastníci bydlení, zejména pak vlastníci rodinných domů.

Závěry a diskuse

Z mezinárodního srovnání (s využitím dat Eurostatu) vyplynulo, že Česká republika v míře (rozsahu) vnitřní migrace výrazně zaostává za ostatními vyspělými zeměmi Evropské unie. Je ovšem nutné opět zdůraznit, že z mnohých metodologických důvodů je spolehlivé mezinárodní srovnání v současnosti nemožné. Měření migrace v českém prostředí též opomíjí rozsáhlou migraci, často zpravidla právě za pracovními příležitostmi, u té skupiny lidí, která si nemění místo svého trvalého bydliště.²⁰

Podarilo se potvrdit statistickou významnost vlivu právního důvodu užívání bydlení (též významnost vlivu typu placeného nájemného) na zamýšlenou migraci za prací v případě nezaměstnanosti, a to i při kontrole vlivu vybraných ostatních evidovaných faktorů. Znamená to, že v případě nezaměstnanosti jsou ochotni se významně více stěhovat lidé žijící v přechodných formách právního důvodu užívání bydlení, lidé žijící v soukromých i obecních nájemních bytech; naopak významně méně jsou ochotni se za dané situace přestěhovat lidé vlastníci/spoluvlastníci rodinný dům. Prokázalo se rovněž (na datech z šetření CVVM 2006), že významnost vlivu „objektivních“ faktorů (jako jsou věk, vzdělání, rodinný stav, velikost místa bydliště, pohlaví, ale také právní důvod užívání bydlení nebo typ zástavby bydliště dotázaného) byla zcela převážena významností vlivu „postojových“ faktorů – zejména pak významností vlivu spokojenosti dotázaného s bydlením (jednoznačně nejdůležitější faktor), míry flexibility dotázaného v pracovních záležitostech obecně, psychologické typologie dotázaného na kontinuu konzervativně-liberální orientace, spokojenosti dotázaného s dosavadním zaměstnáním, vnímání důležitosti úspěchu v profesní kariéře a skutečnosti, do jaké míry je pro dotázaného důležité dělat zajímavou duševní činnost, být kreativní a poznávat nové. Skutečnost, že nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím zamýšlenou migraci lidí za prací se, při kontrole ostatních významných vlivů, stala i v případě modelu s vysokým koeficientem determinance spokojenost dotázaného s bydlením, která je sama významně ovlivněna právním důvodem

²⁰ Kromě toho je spojeno s dalšími metodologickými problémy – např. není zaznamenávána ta část migrace (stěhování), která není spojena se změnou administrativní obce (s výjimkou Prahy, kde je podchyceno i stěhování mezi urbanistickými obvody), nejsou spolehlivě zjišťovány důvody stěhování apod.

užívání bydlení a typem zástavby bydliště dotázaného, je spolehlivým potvrzením faktu, že podmínky bydlení (zejména pak vlastnictví rodinného domu) mají statisticky velmi významný vliv na migraci lidí za pracovními příležitostmi i v českém prostředí.

Kvalitativní výzkumy potvrdily mimo jiné skutečnost, že životní styl a psychologická dispozice člověka hrají, vedle faktorů jako věk, právní důvod užívání bydlení, vzdělání či fáze životního cyklu, při zamýšlené ochotě stěhovat se za pracovními příležitostmi velký význam. Mezi skupinou těch, kteří jsou ochotni se za prací stěhovat, a těch, kteří nejsou, existuje podstatný rozdíl v chápání osobní zodpovědnosti (zodpovědnost vůči vlastnímu životu a vlastní seberealizaci oproti zodpovědnosti vůči širší rodině), v míře odvahy a sebevědomí vyjít vstříc neznámému prostředí (ochota podstoupit určité riziko oproti upřednostnění existujících jistot, zejména jistot bydlení), v pohledu na svět a životní příležitosti (spíše pozitivní pohled snažící se řešit problémy oproti spíše negativnímu, kritickému pohledu snažícímu se spíše hledat důvody, proč problémy řešit nelze) a zejména pak v přístupu k vlastní profesní kariéře (lidé ochotní se stěhovat se chtějí profesně zdokonalit, růst, poznat nové, mít zajímavou kreativní práci, dosáhnout určitých profesních úspěchů). Vedle toho má zřejmě podstatný vliv i možnost uplatnění člověka na černém pracovním trhu a past chudoby (příliš štědrý sociální systém uzavírá mnoho nezaměstnaných lidí do pasti chudoby, jelikož potenciální příjmy ze zaměstnání prudce sníží výši sociálních dávek). U sezdáných lidí středního nebo vyššího věku, o to více v rodinách s dětmi, se pro rozhodnutí přestěhovat se v případě nezaměstnanosti zpravidla musí stát hned několik životních událostí, motivací, najednou (rozvod, smrt partnera, dospělost dětí, možnost levného bydlení v místě nového zaměstnání).

Hlavním výsledkem provedených analýz bylo zejména potvrzení, že vlastnictví bydlení, a zejména pak vlastnictví rodinného domu, vede i v českém prostředí ke snížení zamýšlené migrace za prací v případě nezaměstnanosti. Jedním z důvodů je také skutečnost, že vlastníci bydlení, resp. zejména vlastníci rodinných domů, jsou se svým bydlením spokojeni více než nájemníci. Jak překvapivě ukázalo zde nezmíněné doplňkové šetření CVVM v roce 2005 [viz Lux et al. 2006b], důvodem úzké vazby k dosavadnímu bydlišti není rozhodně jen důležitost osobního kontaktu s příbuznými a přáteli, rozsah těchto sociálních sítí (daný počtem příbuzných a přátel v bezprostředním okolí) a přímá či nepřímá účast na občanské společnosti v místě bydliště. Naopak je velmi pravděpodobné, že tato silná vazba k místu dosavadního bydlení se vytváří i v případě existence malých sociálních sítí, slabých kontaktů s příbuznými a při neúčasti na místním společenském životě.

Nemalý vliv na migraci za prací má jistě též regulace nájemného. Ačkoliv z důvodu malého vzorku dotázaných nelze v případě typu placeného nájemného učinit jednoznačný závěr na základě výsledků empirických šetření, vzhledem k níže uvedenému příkladu je velmi nepravděpodobné, že by vliv regulace nájemného byl nevýznamný. Vezměme jako příklad rodinu tvořenou dvěma

dospělými (tj. úplnou rodinu) a dvěma dětmi ve věku 7 a 14 let. Předpokládejme, že ani jeden z rodičů nepracuje a ani jeden již nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti (z důvodu uplynutí podpůrné doby). Příjem rodiny je tedy tvořen výhradně příjmy ze systému sociálního zabezpečení, tj. dávek státní sociální podpory (SSP) a sociální péče. Rovněž předpokládejme, že dávky sociální péče této rodině dorovnávají pouze příjem do výše životního minima (dle stavu v roce 2006). Čistý příjem této rodiny z dávek SSP a sociální péče by tedy odpovídal částce životního minima (ŽM), tj. 12 320 Kč. Současně předpokládejme, že rodina platí regulovaný nájem ve výši 2000 Kč, po odečtení výše nájemného jí tedy zůstane částka 10 320 Kč na ostatní rodinné výdaje. Pokud se však ekonomicko-aktivní členové takové rodiny rozhodnout situaci řešit a odstěhovat se do místa s větší zaměstnaností, kde ovšem nemohou získat byt s regulovaným nájemným, a pokud na nájemném v místě nového bydliště zaplatí jen takovou částku, která odpovídá výši tržního nájemného za daný byt i v místě jejich původního bydliště, tedy dejme tomu „jen“ 10 000 Kč, pak teprve celkový hrubý pracovní měsíční příjem ve výši okolo 22 000 Kč (za předpokladu, že by uplatnili nárok na společné zdanění manželů) zajistí rodině stejný čistý příjem (včetně dávek SSP, na které by v této situaci měla nárok), jako měla v původním bydlišti. Za stejnou výši čistého příjmu má však taková rodina mnohem méně času na výchovu dětí nebo volnočasové aktivity, takže požadovaný hrubý pracovní příjem motivující pro přestěhování by v takovém případě nutně převyšoval 25 000 Kč, ne-li 30 000 Kč. Důsledek upadnutí do „pasti sociálního systému“ a „pasti regulace nájemného“ na pracovní migraci tak může být enormní.

V oblasti podmínek bydlení by významnou bariérou migrace mohly být také rostoucí regionální nerovnosti v cenách bydlení a potažmo finanční dostupnosti bydlení. Jelikož se tato stať věnovala přednostně vlivu právního důvodu užívání bydlení na migraci za prací, nebyl v ní kladen takový důraz na vývoj finanční dostupnosti bydlení. Regionální nerovnosti se týkají přirozeně pouze vlastnického, družstevního nebo tržního nájemního bydlení; nikoliv chráněného nájemního bydlení za regulované nájemné. Z provedených kvalitativních i kvantitativních šetření se ukazuje, že vliv této bariéry je spíše hypotetický než skutečný – za prací se stěhují zejména mladí lidé vystavení právě působení všech tržních nerovností a zejména lidé z regionů s nízkými tržními cenami bydlení do regionů s vysokými tržními cenami bydlení. Lux et al. [2006b] ukazuje, že na finanční nedostupnost bydlení v místě případného nového zaměstnání poukazují často lidé, kteří by se ani při velkorysé nabídce získání obecního bytu s nízkým nájemným stejně do místa nového zaměstnání nepřestěhovali. Podrobnější zkoumání vlivu této bariéry však ponechávají autoři na další práci v této oblasti.

MARTIN LUX vystudoval ekonomii na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické a sociologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Od roku 1998 pracuje jako vědecký pracovník v oddělení ekonomické sociologie Sociologického ústavu AV ČR, od roku 2000 vede tým socioekonomie bydlení. Zaměřuje se zejména na problematiku bytové politiky, sociálního bydlení, ekonometrických modelů trhu s nemovitostmi, cenových indexů pro bydlení, mezinárodní komparaci podmínek bydlení a bytové politiky. Je členem European Network for Housing Research, konzultantem Ekonomické komise pro Evropu OSN, Ministerstva pro místní rozvoj a dalších institucí, koordinátorem mezinárodních projektů ve výzkumu bydlení. Za svou vědeckou práci byl oceněn rakouskou cenou Erharda Buska a cenou Akademie věd ČR pro mladé vědecké pracovníky.

PETR SUNEKA vystudoval ekonomii na Fakultě financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické. Od roku 2000 působí v Sociologickém ústavu AV ČR v týmu socioekonomie bydlení, kde se věnuje zejména sociálním a ekonomickým aspektům problematiky bydlení. Podílel se mimo jiné na simulacích příspěvku na bydlení, deregulace nájemného, aplikace vybraných nástrojů bytové politiky a hodnocení těchto nástrojů. Byl řešitelem několika národních i mezinárodních grantových projektů.

Literatura

- Bartoňová, D. 1997. „Demografické aspekty vnitřní a zahraniční migrace v České republice v 90. letech.“ *Demografie* 39 (4): 248–256.
- Bell, M. 2003. „Comparing Internal Migration between Countries: Measures, Data Sources and Result.“ *Discussion Paper Queensland Centre for Population Research* 2003/02. Queensland: The University of Queensland.
- Blanchard, O. J., L. F. Katz. 1992. „Regional Evolutions.“ *Brookings Papers on Economic Activity* (1): 1–75.
- Böheim, R., M. Taylor. 1999. „Residential mobility, housing tenure and the labour market in Britain.“ *Institute for Labour Research discussion paper* 99/35. Colchester: University of Essex.
- Böheim, R., M. Taylor. 2002. „Tied Down or Room to Move? Investigating the Relationships between Housing Tenure, Employment Status and Residential Mobility in Britain.“ *Scottish Journal of Political Economy* 49 (4): 369–392.
- Brunet, C., J. Lesueur. 2003. „Do homeowners stay unemployed longer? A French microeconomic study.“ *Working Paper Centre National de la Recherche Scientifique* 03-07. Écully: Université Lyon.
- Cameron, G., J. Muellbauer. 1998. „The Housing Market and Regional Commuting and Migration Choices.“ *CEPR Discussion Papers* 1945. Oxford: Nuffield College.
- Cannari, L., F. Nucci, P. Sestito. 2000. „Geographic labour mobility and the cost of housing: evidence from Italy.“ *Applied Economics* 32: 1899–1906.
- Case, K., R. Schiller. 1989. „The efficiency of the market for single family homes.“ *American Economic Review* 79: 125–137.
- Coulson, N. E., L. M. Fisher. 2002. „Tenure Choice and Labour Market Outcomes.“ *Housing Studies* 17 (1): 35–49.
- Courgeau, D. 1973. „Migrations et découpages du territoire.“ *Population* 28 (3): 511–537.

- Čermák, Z. 1996. „Transformační procesy a migrační vývoj v České republice.“ Pp. 179–197 in M. Hampl et al. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- Čermák, Z. 1997. „Geografické aspekty vnitřní migrace v České republice.“ *Demografie* 39 (4): 242–248.
- Čermák, Z. 1999. „Distinctive features of migration in the Czech Republic as part of the transformation of Central European countries.“ Pp. 209–222 in M. Hampl (ed.). *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Praha: DemoArt.
- Čermák, Z. 2001. *Geografická organizace migračních procesů: obecné tendence a specifika České republiky*. Habilitační spis. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- ČSÚ. 2004a. „Stav a pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2004.“ [on-line] Praha: Český statistický úřad [cit. 14. 5. 2007]. Přístupné z: <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/4001-04-v_roce_2004>.
- ČSÚ. 2004b. „Demografická ročenka České republiky za rok 2004.“ [on-line] Praha: Český statistický úřad [cit. 14. 5. 2007]. Přístupné z: <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/publ/4019-05-za_rok_2004>.
- ČSÚ. 2005. „Vnitřní stěhování v ČR 1991 až 2004.“ [on-line] Praha: Český statistický úřad [cit. 14. 5. 2007]. Přístupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/4029-05>>.
- Dietz, R., D. Haurin. 2003. „The social and private micro-level consequences of homeownership.“ *Journal of Urban Economics* 54: 401–450.
- Dohmen, T. 2005. „Housing, mobility and unemployment.“ *Regional Science and Urban Economics* 35: 305–325.
- European Parliament. 2000. „Lisabonská strategie 2000.“ [on-line] Lisabon European Council 23 and 24 March 2000, Presidency Conclusions [cit. 14. 5. 2007]. Brusel: European Parliament. Přístupné z: <http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm>.
- Ford, J., R. Burrows. 2000. „Labour Market Influences on Attitudes to Home Ownership in Britain: An Analysis of British Social Attitudes Survey Data.“ *Discussion Paper Centre for Housing Policy*. York: The University of York.
- Gardner, J., G. Pierre, A. J. Oswald. 2001. „Moving for Job Reasons.“ *Working Paper Department of Economics, University of Warwick*. Warwick: University of Warwick.
- Green, R., P. Hendershott. 2001. „Home Ownership and Unemployment in the U.S.“ *Urban Studies* 38: 1509–1520.
- Hampl, M. (ed.). 1999. *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Praha: DemoArt.
- Helderman, A. C., C. H. Mulder, M. Van Ham. 2004. „The Changing Effect of Home Ownership on Residential Mobility in the Netherlands, 1980–98.“ *Housing Studies* 19 (4): 601–616.
- Henley, A. 1998. „Residential mobility, housing equity and the labour market.“ *The Economic Journal* 108: 414–427.
- Holá, B. 2005. „Srovnatelnost statistiky zahraniční migrace.“ *Demografie* 47: 177–187.
- Huber, P. 2004. „Inter-regional Mobility in the Accession Countries: A Comparison to EU15-Member States.“ *Journal of Labour Market Research* 37: 393–408.
- Hughes, G., B. McCormick. 1981. „Do Council Housing Policies Reduce Migration Between Regions?“ *The Economic Journal* 91 (364): 919–937.
- Hughes, G., B. McCormick. 1987. „Housing markets, unemployment and labour market flexibility in the UK.“ *European Economic Review* 31: 615–645.
- Chan, S. 2001. „Spatial Lock-in: Do Falling House Prices Constrain Residential Mobility?“ *Journal of Urban Economics* 49: 567–586.

- Johnson, J. H., J. Salt, P. A. Wood. 1975. *Housing and the Migration of Labour in England and Wales*. Farnborough: Saxon House.
- Kan, K. 2002. „Residential mobility with job location uncertainty.“ *Journal of Urban Economics* 52: 501–523.
- Kendig, H. 1990. „A Life Course Perspective on Housing Attainment.“ Pp. 133–156 in D. Myers (ed.). *Housing Demography*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kühnl, K. 1978. „Selected Aspect of Migration Motivation in the Czech Socialist Republic.“ *Acta Universitatis Carolinae – Geographica* 13 (1): 3–11.
- Kühnl, K. 1986. „Regional differentiation of the age – specific migration in the Czech Socialist Republic.“ *Acta Universitatis Carolinae – Geographica* 21 (1): 3–28.
- Lux et al. 2003. *Standardy bydlení 2002/03: Finanční dostupnost a postoje občanů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Lux et al. 2004. *Standardy bydlení 2003/2004: Bytová politika v ČR – efektivněji a cíleněji*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Lux, M. 2005. „O spokojenosti českých občanů s užívaným bydlením.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 41 (2): 227–252.
- Lux, M. et al. 2006a. *Analýza opatření bytové politiky směřujících k podpoře flexibility práce v ČR. I. díl – teoretický úvod*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Lux, M. et al. 2006b. *Analýza opatření bytové politiky směřujících k podpoře flexibility práce v ČR. 2. díl – výsledky empirických šetření*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Lux, M., P. Burdová. 2000. *Výdaje na bydlení, sociální bydlení a napětí na trhu s bydlením (mezinárodní komparace a polistopadový vývoj v ČR)*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 2/2000. Praha: Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.
- McCormick, B. 1997. „Regional unemployment and labour mobility in the UK.“ *European Economic Review* 41: 581–589.
- McGregor, A., M. Munro, M. Heafey, P. Simon. 1992. „Moving Job, Moving House: The Impact of Housing on Long-Distance Labour Mobility.“ *Discussion Paper Centre for Housing Research* 38. Glasgow: University of Glasgow.
- Millington, J. 1994. „Migration, Wages, Unemployment and the Housing Market.“ *International Journal of Manpower* 15 (9–10): 89–133.
- Minford, P., M. Peel, P. Ashton. 1987. *The Housing Morass. Regulation, Immobility and Unemployment*. London: The Institute of Economic Affairs.
- Mulder, C. H., P. Hooimeijer. 1999. „Residential relocations in the life course.“ Pp. 159–186 in L. J. Van Wissen, P. A. Dyksta (eds.). *Population issues: an interdisciplinary focus*. New York: Plenum.
- Munch, J. R., M. Svarer. 2002. „Rent control and tenancy duration.“ *Journal of Urban Economics* 52: 542–560.
- National Board of Housing, Building and Planning, Sweden, Ministry for Regional Development of the Czech Republic. 2005. *Housing Statistics in the European Union 2004*. Karlskrona: National Board of Housing, Building and Planning.
- Nickell, S. 1998. „Unemployment: questions and some answers.“ *Economic Journal* 108: 802–816.
- Oswald, A. 1996. „A Conjecture on the Explanation for High Unemployment in the Industrialized Nations: Part I.“ *The Warwick Economics Research Paper Series (TWERPS)* 475. Warwick: University of Warwick.
- Partridge, M. D., D. S. Rickman. 1997. „The dispersion of US state unemployment rates: the role of market and non-market equilibrium factors.“ *Regional Studies* 31: 593–606.
- Pehkonen, J. 1999. „Unemployment and home-ownership.“ *Applied Economics Letters* 6: 263–265.
- Rees, P., M. Kupiszewski. 1999. *Internal Migration and Regional Population Dynamics*

- in Europe: A Synthesis*. Collection Demography. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Rohe, W. M., L. S. Stewart. 1996. „Homeownership and neighborhood stability.“ *Housing Policy Debate* 7: 173–184.
- Řeháková, Blanka. 2000. „Nebojte se logistické regrese.“ *Sociologický časopis* 36 (4): 475–492.
- Scanlon, K., Ch. Whitehead. 2004. *International trends in housing tenure and mortgage finance*. London: Council of Mortgage Lenders.
- Strassmann, P. W. 2001. „Residential Mobility: Contrasting Approaches in Europe and the United States.“ *Housing Studies* 16 (1): 7–20.
- Svarer, M., M. Rosholm, J. R. Munch. 2005. „Rent control and unemployment duration.“ *Journal of Public Economics* 89: 2165–2181.
- Úřad vlády ČR. 2005. „Národní lisabonský program 2005–2008 (Národní program reformem České republiky).“ [on-line] Praha: Úřad vlády ČR [cit. 14. 5. 2007]. Přístupné z: <http://www.vlada.cz/assets/cs/eu/oeu/lisabon1/lis_a_cr/npr_cr/narodni_program_reform_cz.pdf>.
- Van Leuvensteijn, M., A. Parikh. 2002. „How different are the determinants of population versus labour migration in Germany?“ *Applied Economics Letters* 9: 699–703.
- Van Leuvensteijn, M., P. Köning. 2004. „The effect of home-ownership on labor mobility in the Netherlands.“ *Journal of Urban Economics* 55: 580–596.
- Večerník, J. 2003. „Nároky a podmínky flexibility na trhu práce.“ Pp. 107–133 in V. Czesaná, Z. Matoušková (eds.). *Lidské zdroje v České republice 2003*. Praha: Národní vzdělávací fond.
- Weinberg, D. 1979. „The determinants of intra-urban household mobility.“ *Regional Science and Urban Economics* 9: 219–246.
- Wheaton, W. C. 1990. „Vacancy, search and prices in a housing market matching model.“ *Journal of Political Economy* 98: 1270–1292.
- Winter, I., W. Stone 1998. „Housing Careers in a Risk Society.“ *Family Matters* 51: 41–44.

Příloha 1.

Plné znění otázek použitých pro analýzu

Otázka 1: Bez ohledu na Vaši konkrétní situaci, přimělo by Vás ke stěhování, kdybyste byl(-a) nebo měl(-a) být ve Vašem současném bydlišti dlouhodobě bez zaměstnání?

Možné odpovědi: rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne, odmítl(-a), nevím/nemohu posoudit

Baterie 1: „Jak byste charakterizoval sám sebe?

- a) Člověk, který budoucnost příliš neřeší.
- b) Člověk konzervativní, zakotvený, který má rád spíše jistotu.
- c) Člověk, který se snaží žít naplno, využívat vše, co život člověku nabízí.
- d) Člověk, který se snaží vyniknout, být lepší než ostatní.
- e) Člověk, pro kterého je důležité dělat ve své práci zajímavou duševní činnost, být kreativní, přicházet do styku s novými nápady, postupy.
- f) Člověk, který se spíše snaží udělat v práci jen to, co musí.
- g) Člověk, který se snaží udržet krok s vývojem technologických novinek.
- h) Člověk, který stojí oběma nohama pevně na zemi a spoléhá na osvědčené postupy.
- j) Člověk, který již našel svou životní rovnováhu a chrání si ji před neuváženými změnami nebo rozhodnutími.
- k) Člověk, který oceňuje pořádek, plnění pravidel a zákonů.
- l) Člověk, který neustále hledá něco nového, touží po novotách, nových zkušenostech.“

Možné odpovědi: určitě ano, spíše ano, spíše ne, určitě ne, neví.

Otázka 2: „Jak byste se zachoval, kdybyste dostal nabídku zaměstnání, která by byla z hlediska Vaší profesní kariéry a kvalifikace velmi zajímavá a navíc za dvojnásobný plat, než máte ze svého zaměstnání či podnikání dosud, avšak s tím, že prozatím je tato pracovní pozice jen dočasná, na půl roku, a o jejím prodloužení se bude uvažovat až podle Vašich pracovních výsledků? Bylo by přitom jasné, že byste musel opustit současné zaměstnání (nebo podnikání) a návrat zpět by byl jen velmi obtížný, ne-li zcela nemožný.“

Určitě byste takovou nabídku využil.

O takové nabídce byste uvažoval a spíše byste ji využil.

O takové nabídce byste uvažoval, ale spíše byste ji nevyužil.

O takové nabídce byste uvažoval, ale určitě byste ji nevyužil.

O takové nabídce byste ani neuvažoval.“

NEVÍ

Respondent mohl vybrat pouze jednu z nabízených variant odpovědí.

Otázka 3: „Kolikrát jste se stěhoval se svými rodiči v dětství, tedy od Vašeho narození do 15 let věku?“

Respondent měl uvést počet stěhování, další možné odpovědi byly „neví“, „netýká se“ a „ani jednou“.

Otázka 4: „Zajímá nás, jak Vám vyhovuje Vaše současné bydlení. Domníváte se, že byt či dům, ve kterém nyní bydlíte, je místem, kde byste chtěl strávit zbytek svého života?“

Možné odpovědi: rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne, neví.

Otázka 5: „Ke kterému z následujících tvrzení byste se, na základě vlastní zkušenosti či názoru, více přiklonil? Prosíme o zvolení jen jednoho tvrzení, i když to může být obtížné.“

A. Zodpovědným je spíše takový člověk, který se dokáže postarat o sebe tak, aby nebyl nikomu jinému na obtíž, dokáže zajistit sebe a případně svou vlastní rodinu do té míry, aby se nedostal do situace, že by byl odkázán na pomoc příbuzných, ostatních lidí nebo státu; i když se mu ne vždy daří účinně pomáhat svým rodičům, prarodičům či ostatním příbuzným.

B. Zodpovědným je spíše takový člověk, který se snaží pečovat nejen o svou vlastní rodinu, ale také o své rodiče, prarodiče a jiné příbuzné tak, aby jim byl co nejvíce nápomocný, nablízku, aby jim mohl například aktivně pomoci při údržbě jejich majetku (domku, chaty, bytu); i když se mu ne vždy daří zajistit sebe a vlastní rodinu bez pomoci příbuzných či státu.“